

סיפור קטן על יוסל בירשטיין

1

את הקרחת הגדולה של יוסל בירשטיין פגשתי עוד לפני שפגשתי אותו עצמו. ראיתי איש־קטן קומה עם קרחת ענקית, שנראתה כמו מגבעת טבעית המונחת על קודקודו, עולה במדרגות לעיתון הירושלמי "כל העיר", שיוסל פרסם בו מדי שבוע סיפור קצרצר במדורו "סיפור קטן". סיפורים כה רבים על אוטובוסים הוא פרסם שם, עד שהמדור נראה כמעט כמו סידור עבודה של חברת "אגד": קו 4, קו 7, קו 11, קו 18, קו 27 וכדומה.

ובשעה שירדתי נפגשנו על אותה המדרגה, ויכולתי לברך אותו בהברה יידישאית: "שלום יוסל!" "שולם עליכם!" בירך אותי. "מה שלומך?" האיר לי פנים ידידותיות, הגם שבעצם הוא לא הכיר אותי. אולי הוא חשב שאני עוד גליציאנר שהוא פוגש בדרך, ואילו אני חשבתי, שיוסל, הנראה בעצמו כמו סיפור קטן מהלך על שתיים, הוא בהחלט אדם כלכבי. פניו האירו אף יותר מהקרחת. "לאן יהודי ממהר?" שאל כשהבחין שאני נחפו לרדת. בעיניו, שום סיבה בעולם אינה מספיק טובה כדי למהר.

"מאמר דחוף שאני צריך לכתוב לעיתון", השבתי. "נו, שוין, מה דחוף כל כך?" משך בכתפיו. "גם אני צריך למסור את הסיפור שכתבתי, שיחכו קצת בסבלנות."

סיפרתי לו שאני אוהב לקרוא את הסיפורים הקטנים־גדולים שלו, המצליחים לחבר יפה כל כך בין כל העולמות - מהעיריה בפולין ועד מלבורן באוסטרליה, מקיבוץ גבת ועד ירושלים - ונוסחת הקסם שלהם גרמה לי להאמין שהם יוצאים לו מהשרוול לגמרי בטבעיות.

כאילו אינני נחפו עוד, ניצלתי את הזדמנות שנקרתה בפניי והתעניינתי כיצד הוא כותב את סיפורי האוטובוסים השבועיים שלו, שכן חפצתי לכתוב סיפורים כאלה בעצמי. יוסל נראה לי כמו גלגול מודרני של מספר המעשיות מפעם, המגיד העממי מהעיריה, מעין חכם חלם ירושלמי, הכותב באותנטיות יידישאית, ולא בנימה מזויפת, על פשוטי העם, והוא עושה זאת בשפה לכאורה יום יומית אך מאוד מחוכמת, וגם אני, שהתחבטתי אז איך ועל מה לכתוב, שאפתי לכתוב כמוהו, בגובה העיניים ובגובה הלב. "אני מעוניין לכתוב סיפורים על אוטובוסים", התוודיתי באוזניו, "אבל לא יודע איך בדיוק לעשות את זה." "מה זאת אומרת איך?" תקע בי יוסל מבט תמה. "אם אתה רוצה להיות סופר, אתה צריך להיות קודם כל בעל מלוכע. מה אתה חושב שאני סופר? לא, אני רק בעל מלוכע. אני בן של סנדלר וכמו שהסנדלר יושב ומתקן נעליים, אני מתקן סיפורים. ואל תקשיב לכל המילים הגבוהות והיפות שאומר עלי פרוץ מנחם פרי, מילים שאיך וייס נישט, לפעמים אני בעצמי בכלל לא מבין, שאני לא ככה אלא אני אחרת, אני לא צריך את כל ההגדרות האלו שלו. הוא מלומד, אני לא, בקושי גמרתי חמש כיתות, ומצדי יכולים להגיד עלי, שאני כותב בגובה הנעליים או בגובה הגלגלים של האוטובוס, העיקר שייצא סיפור."

"כן, העיקר שייצא סיפור", חזרתי אחריו כהה, "השאלה איך ייצא?" "אם תרצה - הסיפור ייצא, פסק יוסל. "אתה זוכר מה הרצל אמר? אם תרצו - אין זו אגדה. אגדה אולי לא תצא מזה, אבל סיפור כן. וכדי שהסיפור ייצא, אני מציע לך לעלות לאוטובוס, לשלם שקל על כרטיס הנסיעה, למצוא כיסא פנוי, לשבת ולהקשיב למה שמדברים הנוסעים ולדבר איתם בעצמך, ואחרי זה להיכנס לנעליים שלהם ולכתוב..."

תמיד יעצו לי להיכנס לראש של הגיבורים, חשבתי, אז מה פתאום יוסל מייעץ לי להיכנס לנעליים שלהם, אבל אולי דווקא ככה זה עשוי לעבוד, מה גם שסבי היה סנדלר ואולי ירשתי ממנו דבר־מה שיקל עלי להיכנס לנעליהם.

"כשאני כותב," המשיך יוסל להרביץ בי את משנתו (הגם שהוא עצמו מן הסתם היה מתנגד להגדרה הזו), "אני רואה את עצמי כמו חלק מהגיבורים שלי וחלק מהשליימזליות של החיים, ואם אתה תלמד להזדהות ככה עם הגיבורים שלך, אני מבטיח לך שייצא לך יופי של סיפור וכל זאת בעלות כרטיס נסיעה של שקל אחד בלבד."

נזכרתי פתאום בסרט "ספרות זולה". לפי הדרך שיוסל הציג את הדברים, זה באמת נשמע שלכתוב סיפור זול יותר מאשר לקנות קילוגרם עגבניות בשוק.

"יוסל, הצעת לי לנסוע באוטובוס, אבל אם אין אף מושב פנוי?" שאלתי שאלת תם. "נו שוין, אז תיסע בעמידה. גם בעמידה אפשר לנסוע, ובעמידה אפשר, כמוכן, גם לכתוב סיפור. הרי ש"י עגנון כתב בעמידה וזכה בפרס נובל", אמר, אולי כרומז, שהוא אפילו בפרס 'אגד' לא זכה על כל הסיפורים שכתב.

"ואחרי שתכתוב את הסיפורים שלך," הוסיף, "תן לי בבקשה לקרוא. אני אעזור לך לפרסם אותם," הבטיח, ואני שמחתי על נדיבותו. שמעתי שבעניין זה להבטחתו יש תמיד כיסוי, שכן הוא דאג לטפח סופרות ומשוררות כמו מירה מגן ולאה איילון.

שמחתי על הסדנה המזורזת בכתיבה יוצרת שיוסל העניק לי על המדרגה הצרה של "כל העיר", שהזכירה לי את "מדרגה צרה", הנובלה של יצחק אורפז, שאף הוא ניסה לעודד אותי באותה עת לכתוב. אבל בעוד זה מעודד אותי מכאן ובעוד זה מעודד אותי משם, לא כתבתי לפי שעה דבר וחצי דבר, וכינתיים, בעודנו משוחחים, הזמן ברח לשנינו כמו פיפי מחיתול של תינוק, ויכולתי כבר לראות את הפרצופים הרותחים מכעס של עורכי העיתון, שרוצים לעשות בי שפטים על כך שאני מתמהמה. אלא שבאותו רגע לא היה אכפת לי אפילו שהם יזרקו אותי מכל המדרגות, ובלבד שאצליח לכתוב סיפור אחד ראוי במקום כל המאמרים העבשים האלה שפרסמתי מדי שבוע, שיצאו לי כבר מן האף.

נפרדתי מיוסל בהבטחה שאנסה לכתוב סיפור. ירדתי במדרגות, ואילו הוא עלה למסור בדחילו וברחימו את הסיפור שלו.

2

שעיתי לעצתו הטובה של יוסל בירשטיין והתחלתי לנסוע באוטובוסים, בתקווה לתפוס טרמפ ספרותי על אחד מהם. וכמו שיוסל כתב פעם: "מבוקר ועד ערב החלפתי אוטובוסים בחיפוש אחר סיפור," החלפתי גם אני מבוקר ועד ערב אוטובוסים בחיפוש אחר סיפור, אך גיליתי, שכנראה קל יותר למצוא בהם מושב פנוי מאשר למצוא סיפור.

לבסוף, ולאחר שנסעתי כבר בקווים אחדים, עליתי לקו 18 בתחנה בשוק מחנה יהודה, יחד עם עוד רבים שנדחפו בתור. שילמתי שקל ועשרים, כי המחיר עלה בינתיים, אבל אם לסמוך על יוסל, זו עדיין הסדנה לכתיבה יוצרת הזולה בעולם.

התיישבתי בכיסא פנוי וניסיתי להאזין לשיחת הנוסעים. בינתיים, שמעתי מרחוק בעיקר את צעקות ירקני השוק המכריזים: "הכל בשקל! הכל בשקל!" וחשבתי שאם אכן אצליח לכתוב סיפור על הנסיעה הזו, אולי כדאי שאפתח גם אני דוכן במחנה יהודה, ואציע אותו למכירה כשאני מכריז: "סיפור בשקל! סיפור בשקל!"

יוסל בוודאי היה אומר לי שזה רעיון טוב לסיפור, אבל אולי הסיפור שאכתוב באמת לא יהיה שווה הרבה יותר מזה.

התיישבה לידי אישה שמנה ממוצא קווקזי. היא סחבה שני סלים כבדים, וזאת בנוסף לשני הסלים הכבדים אף יותר שהיו לה במקום חזה. כמו שייעץ לי יוסל, פניתי אליה ברברים והתעניינתי מה היא קנתה בשוק ומה יש לה בסלים, אבל כנראה ששאלתי נראתה לה מוזרה למדי והיא פרצה בצחוק רם.

"תראו אותן, שן הזהב בפיה נצצה. "שואל הרבה שאלות. מה את רוצה בא אלי הביתה עוזר לי לבשלי?" למה לא? חשבתי. רעיון טוב. יוסל העניק לי קורס מזורז בכתיבה על אוטובוסים, והיא תעניק לי קורס מזורז בבישול, ואולי ככה אצליח לבשל מזה סיפור.

"אפילו בעל שלי לא עוזר," הוסיפה, "אז את רוצה עוזר?"

כשהקווקזית ירדה בתחנה בקרית יובל, ירדתי איתה ועזרתי לה להוריד את הסלים, אבל גם המחווה האדיבה הזו לא עזרה לי לכתוב סיפור ראוי לשמו. הטקסט שניסיתי לכתוב על הנסיעה נראה לי יותר כמו שני סלים מעט ריקים, שצריך להוסיף להם לא מעט תבלינים, או כמה קילוגרמים של בשר, כדי שיתמלאו בתוכן. במקרה הטוב, היה זה מעין חיקוי חיוור לסיפורי האנושיים המצחיקים-עצובים של יוסל. אך אם

חלילה יטענו נגדי שאני פלגיאט, אוכל להשיב להגנתי באותן המלים ממש שבהן בירשטיין עצמו השיב לטענות נגדו, שהוא כותב כמו בשביס־זינגר – "אנחנו חלזונות שנדבקים אל אותו החומר". אז שיהיה עוד חלזון אחד. אני.

3

ובכל זאת, בפעם הבאה שפגשתי את יוסל במדרגות, הרהבתי עוז למסור לו את הסיפורון שכתבתי והוא הבטיח שיקרא, ואף הזמין אותי לבקר אותו במקום עבודתו במחלקה לכתבי יד במרתף הספרייה הלאומית, שבה שימש כארכיבר עזבונו של המשורר היידי מלך ראויטש, אביו של הצייר יוסל ברגנר. "שם יהיה לנו יותר זמן לדבר", הסביר.

כעבור ימים אחדים, כשנכנסתי לחדרו שבמרתף הספרייה הלאומית, מצאתי על שולחנו ערימה מבהילה של כתבי יד וניירת, שהקשתה מן הסתם גם על יוסל למצוא את ידיו ואת רגליו, דבר שאולי בישר את הבאות.

"קראתי את הסיפור", הכריז יוסל. "גם אני פגשתי פעם בקו הזה קווקזית עם שני סלים", הוסיף. "מעניין", הבלעתי חיוך.

ואולי הוא באמת פגש אותה ורקח ממנה סיפור תוך שהוא משנה את זהותה, כמנהגו בקודש, מאישה קווקזית לאישה גרוזינית, מרוקאית ואולי אף פולנייה מהעיירה. שהרי גם אם יוסל היה רק בעל מלוכע, כפי שטען, הוא הצייר בעיניו כסופר שיודע להטליא קרעי סיפורים ולהטיס אותם מעיר לעיר וממדינה למדינה, כיד הרמיון הטובה עליו. אם הם התרחשו בירושלים, הוא מיקם אותם בעיירה, ואם הם התרחשו בעיירה, הוא מיקם אותם בירושלים, כך שלעיתים היו בספריו לא מעט וריאציות שונות של אותו הסיפור. כמו שהוא העיד פעם על עצמו: "אם אני גונב, הרי שלפחות אני גונב מעצמי..."

יוסל שלף את עטו, הגביה את הסיפור שכתבתי לנגד עיניו, כאומד את ערכו, ואז החל לבצע בו מחיקות רבות. הסיפור היה ממילא קצרצר, ומרוב מחיקות כמעט שלא נשאר ממנו דבר, אבל יוסל הגביה לבסוף את ראשו, חיך אלי בעידוד ופסק: "אתה תהיה סופר!"

הוא החזיר לי את הסיפור, אולם למראה המחיקות הרבות, הבנתי שיהיה עלי כנראה עוד לעצור בתחנות רבות בחיים, רבות אף מאלו שיש לקו 18 במסלולו הארוך והמפותל בשכונות ירושלים, עד שאהפוך לסופר. ועד אז, כנראה שאצטרך להתמלא בסיפורים כמו שאוטובוס מתמלא בנוסעים.

4

בפעם הבאה שפגשתי את יוסל על גרם המדרגות של כל העיר, הוא הקדים אותי ושאל: "נו, תיקנת את הסיפור על הקווקזית והסלים?"

"ניסיתי אבל לא הצלחתי", אמרתי.

"וכתבת סיפור חדש?"

"זה לא כל כך פשוט כמו שחשבתי", עניתי במבוכה קלה.

"נו, ומתי תכתוב?"

"איכווייסט נישט", עניתי.

בראשי התרוצצו אמנם רעיונות רבים כמו קווי האוטובוס העמוסים הרוקדים בשכונות ירושלים, אך למרבה הצער הם לא נסעו לשום מקום. ואולי שכחו לעצור בתחנה הנכונה. לפרקים, אף הרגשתי שהסיפורים שברצוני לכתוב נדרסים מתחת לגלגלי האוטובוסים עצמם. העבודה המאומצת והשוחקת בעיתון, גרמה לי לעיתים לשוב הביתה כשאני מרגיש כמו אוטובוס ששפך לאגר.

המתנתי לסופי שבוע כדי לנוח קמעא ואף למצוא פנאי לכתובה, אך גם אז העורכים התובעניים של העיתון הטילו עלי משימות קטנות וגדולות, שלא אפשרו לי להתפנות ולעשות את מה שחלמתי עליו באמת ובתמים – לכתוב סיפור אחד קטן ומוצלח כמו אחד מאלו שפרסם יוסל.

יוסל המהם משהו ואמר בתשובה: "נו, ומה חשבת, שבגלל שהסיפורים קצרים, קל לכתוב אותם? לפעמים לוקח לי הרבה זמן לכתוב אותם, אני כותב ומוחק, מוחק ומשנה. ותדע לך, שכשאני מנסה לכתוב למשל משהו על העיירה ולא מצליח, אני מחליט לכתוב על העיירה שבתוכי. אז אולי כשתרגיש שאתה לא מצליח לכתוב סיפור על אוטובוס, תכתוב על האוטובוס שבתוכך."

והוסיף עוד עצה שימושית: "אולי תמצא את הסיפור בחלומות. גם אני מחפש שם לא פעם את הסיפורים שלי."

5

לאחר שקראתי עוד 'סיפור קטן' שפרסם יוסל במדורו על נסיעה באוטובוס, עלה בראשי רעיון לכתוב סיפור על אדם המשקיף מבעד לחלון האוטובוס תוך כדי נסיעה, ובמקום בתים, נדמה לו שהוא רואה את כל הסיפורים שברצונו לכתוב, ובהם מתגוררים כל הגיבורים שהוא מבקש לברוא, המזמינים אותו לבקרם, אך הוא ממשיך בנסיעתו ולא שועה לתחנוניהם. ואולי הנוסע הזה הייתי אני עצמי.

6

בלילות הבאים פקדה אותי סדרת חלומות הקשורים ליוסל עד שהרגשתי כמעט כמו יוסף בעל החלומות. זכרתי את כולם בבהירות מפתיעה. בחלום הראשון אני עולה לאוטובוס שכל מושביו ריקים. אני מבקש לשבת אך מוצא על הכיסא פתק שעליו כתוב: "שמור ליוסל בירשטיין". אני עובר לספסל הבא וגם שם מוצא פתק: "שמור ליוסל בירשטיין" וככה גם על כל המושבים האחרים. אין לי היכן לשבת ואין לי כבר על מה לכתוב. בחלום נוסף, אני עולה לקו 18 והנהג הוא יוסל בירשטיין עצמו שאומר לי: "לאוטובוס הזה יכולים לעלות רק נוסעים שיודעים לכתוב סיפורים על אוטובוסים", והוא מצווה עלי לרדת. כל החלומות האלה שיקפו את חוסר האונים שפקד אותי בשעה שניסיתי לכתוב סיפורי אוטובוסים, וחשבתי שכנראה נגזר עלי רק לחלום שאני כותב.

7

הפעם הבאה שראיתי את הקרחת המבצבצת של יוסל, היתה לאחר שפרסם את ספרו "כתם של שקט". הצעתי לו לראיין אותו לרגל פרסום הספר, ויוסל שמח והציע: "אולי נעשה את הריאיון הזה תוך כדי נסיעה באוטובוס."

"מצוין", הסכמתי. אולי ככה אלמד סוף־סוף איך הוא כותב על אוטובוסים. קבענו להיפגש למחרת היום בתחנה של קו 4 ברחוב קינג ג'ורג'. יוסל הגיע הפעם בלבוש חגיגי מתמיד: מגבעת שהצפינה את קרחתו כאילו היתה קלף מנצח, מכנסי טרילין קצרים מדי וסנדלים מיושנים עם גרביים, ונזכרתי באמירה שלו: "אני חלק מהגיבורים שלי, חלק מהשליימזליות של החיים". עלינו לאוטובוס, התיישבנו זה לצד זה, נסענו כמה תחנות ובינתיים יוסל סיפר לי על כמה מהתחנות בחייו, מפולין ועד ירושלים. ירדנו בשכונת גאולה, קצת לפני מאה שערים, כי יוסל אמר ששם קל לו יותר להפיש סיפורים. "הם מדברים במאמע לושען", הסביר, "וזה מחזיר אותי לבית אבא ומחבר אותי לילדות שלי. בשכונות החרדיות אני מצליח למצוא את האוטובוס שבתוכי ולכתוב". עמדנו ליד תחנת אוטובוס. עד מהרה התקבצו שם נוסעים רבים, שכולם דיברו יידיש. יוסל מיד נדרך, הקשיב להם ברוב קשב, ושלף את עטו למראה קבצן לבוש בהידור יחסי שעישן סיגר ונדנדר לממתנים: "צדוקה, צדוקה".

לאחר מכן, הוא פטפט עם סופר סת"ם חרדי שאיתו היה מיודד והם התברחו ביידיש. וכך, עד שהגיע האוטובוס לתחנה. סופר הסת"ם עלה, ואילו אנחנו נשארנו לחכות. "תענוג לכתוב על אנשים כאלה", הפטיר יוסל, ואילו אני חשבתי שתענוג לכתוב דווקא על יוסל.

8

בימים הבאים הרהרתי במפגש בין סופר היידיש וסופר הסת"ם, שעורר את בלוטת ההשראה וגרם לי לכתוב סוף־סוף סיפור קטן, והפעם על יוסל עצמו. כעבור שבועות אחדים פגשתי שוב את יוסל בחדר המדרגות. הוא הגיע לעיתון כדי למסור את הסיפור הקטן שלו, ואילו אני ניצלתי את ההזדמנות כדי למסור לו את הסיפור הקטן שכתבתי עליו. תמיד נפגשנו בחדר המדרגות כמו במערכון של הגשש החיוור על "זה שעולה וזה שירד". וכמו תמיד נפגשתי תחילה עם הקרחת שלו, ורק לאחר מכן איתו עצמו. "או, זה אתה!" האיר לי פנים כדרכו. "ווס מאכסטע? נו, כתבת כבר סיפור?" שאל, וידע כמו תמיד להעניק לי את ההרגשה כאילו הוא ממתיך רק לסיפור שלי מאז שנפגשנו בפעם האחרונה.

"כן, סיפור קצרצר שמתרחש בתחנת אוטובוס ועוסק בך," הפתעתי אותו.

שלפתי בחשש קל את הסיפורון מתיקי, כשהוא מחותל במעטפה.

יוסל נטל את המעטפה בזהירות, ופתח אותה כמו שמקלפים סנדוויץ' עם גבינה צהובה העטוף בנייר פרגמנט. הוא עיין בשורות הראשונות ("ה'אוי ויי שפלט סופר הסת"ם החרדי, שעמד מאחורינו בתור בתחנה של שכונת גאולה וחיכה אף הוא לאוטובוס, הזקיף את האנטנות של יוסל בירשטיין"), כשהוא מהמהם לעצמו ניגון יידישאי, שממנו לא נגמל גם כשעבר לכתוב עברית, עברית שנראתה כאילו היא עדיין נכתבת במקור בידיש, אבל במובן החיובי של המילה.

ואחר צרר את הסיפור בתיקו.

"אני אקרא," הבטיח.

9

בקוצר רוח המתנתי למפגש הבא שלי עם יוסל, סקרן לשמוע את דעתו על הסיפורון.

יוסל נהג לבקר במערכת העיתון אך ורק בימי שלישי, וביקורו היה תמיד קצרצר אף יותר מהסיפור שפרסם. לא תמיד, כמובן, הצטלבו דרכינו, כיוון שהעורכים תיזו אותי לכל מיני משימות שהרחיקו אותי מהמפגש המיוחל אתו.

חלף זמן. פגשתי את יוסל מעל דפי העיתון, אך לא פנים אל פנים בדרך לז'ורנל. קראתי בקביעות את סיפוריו הקטנים, שואל את עצמי האם הוא הספיק בינתיים לקרוא את הסיפור הקטן שלי, שככל שחלף הזמן נראה לי קטן יותר ויותר ואף ניהמתי על כך שמסרתי לו אותו. חשבתי שהיה עליי לעבות אותו במקצת, להכניס לו קצת יותר יידישקייט ולחדד את הסיום שלו.

לבסוף, התמזל מזלי לפגוש שוב את יוסל ועוד לפני שהספקתי לפצות את פי, הוא הכריז: "קראתי את הסיפור! יפה מאוד!"

אולי הוא משוחד במקצת כיוון שהסיפור נכתב עליו, התגנבה מחשבה אפיקורסית לראשי, אבל יוסל אמר בטון חגיגי: "אם תמשיך לכתוב ככה, באמת תהיה סופר."

שמח וטוב לב, ביקשתי ממנו להחזיר לי את הסיפור עצמו, כיוון שבעוונותי לא שמרתי את גרסתו הסופית אלא רק את הטיוטה הלפני אחרונה שלו. אך יוסל גילה לי, שלדאבוננו, ועוד יותר לדאבוננו, הסיפור הלך לאיבוד בתוך ערימת הניירות שלו בספרייה הלאומית.

"הפכתי עולמות אך לא הצלחתי למצוא אותו," התנצל. "אבל אולי זה דווקא טוב בשבילך," ניסה לנחם אותי. "ככה הסיפור שלך יהיה שמור לנצח בארכיון הספרים הלאומי, וזה ללא ספק כבוד גדול עבור כל סופר."

11

יוסל מת, הסיפור הלך לאיבוד, אבל אני בהחלט רגוע, כיוון שמאז, וללא שום קשר לשאלה האם אכתוב או לא אכתוב סיפורים וספרים, מקומי כבר מובטח בפנתיאון הנצח של הספרות העברית, וכל זאת, בזכותו.

סוף דבר

שנה לערך לאחר מותו של יוסל בירשטיין, התפרסם ספרו "סיפורים מאזור השלווה", שכלל סיפורים יפהיפים העוסקים בחלומותיו, שבהם הוא רואה את עצמו כמת.

וכך כתב:

"נושאים אותי בארון, ואחרי הולך איש ובוכה בקולייקולות. אני רציתי לווייה מנומסת ותרבותית, והוא בוכה ומקלקל לי את הלוויה. התרוממתי בארון לראות מי זה שהולך אחרי ובוכה. ראיתי איש קטן עם קרחת. אני בעצמי מקלקל לעצמי את הלוויה." (סיפורים מאזור השלווה, עמ' 267, הספרייה החדשה, הקיבוץ המאוחד, ספרי סימן קריאה, 2004).

לאחר שסיימתי לקרוא את הספר, חלמתי שוב, ולאחר הפסקה ארוכה, על יוסל.

בחלומי, אני נוסע בקו 18 ברחוב יפו בירושלים. באחת התחנות עולה יהודי גליציאנר נמוך קומה ועם קרחת יותר גדולה מההגה של הנהג.

מיד אני מזהה אותו וקורא לעברו בשמחה: "יוסל, ווס מאכסטע?"

אני רוצה לפנות לו את מקומי. "יוסל, בוא תשב, זה הכיסא שלך. כאן ישבת תמיד וכתבת את סיפוריך."

יוסל מביט בי משועשע ואומר: "עכשיו זה כבר הכיסא שלך."